

UNHA NOVA LECTURA DE LA QUIMERA

Luz Pozo Garza

(DA REAL ACADEMIA GALEGA)

A profesora Magdalena Aguinaga publicaba en Edicións do Castro, agora hai dez anos, *“La Quimera”. Orientación hacia el misticismo*. A poeta e académica Luz Pozo Garza dedicáballe estas letras no Faro de Vigo¹, achegando as súas reflexións sobre a novela de Emilia Pardo Bazán.

O século XIX é proteico. En continua transformación, parte de tendencias opostas, xa en disolución –neoclasicismo- ou en evolución –prerromanticismo- para acadar movementos máis resistentes e impactantes, nunca absolutamente unívocos. Fálase na Península de varios romanticismos, de realismos diversos, de naturalismos *sui generis*, tal o de Emilia Pardo Bazán que en 1883 divulga a estética determinista, naturalista de Zola –*La cuestión palpitante*- á que se afilia sen menoscabo da propia ortodoxia católica apostólica e romana, para asombro do escritor francés. “Mi fórmula... más humana que la suya”, respondía a condesa.

Hai que ter en conta que a Pardo Bazán captaba avidamente cantas novidades fermentaban en París, sede da cultura occidental. Entre os anos 1860 e 1866 constitúese o grupo parnasiano ó redor de Teófilo Gautier. Ondeana a bandeira de “l’art pour l’art”. En xullo de 1873: o escándalo de Verlaine disparando sobre Rimbaud. Despois de 1880 –banarrota do naturalismo francés- os escritores novos firman o célebre manifesto contra Zola. Decadentismo e Simbolismo marcan a nova sensibilidade que vén de Poe a Baudelaire, que está na onda Wagneriana, onde o pesimismo de Schopenhauer pon a letra en clave metafísica. Oscar Wilde eríxese no mellor apóstolo de Ruskin, pai do prerrafaelismo inglés. Mallarmé, nas súas tertulias dos martes, alude ambiguamente, pero con insistencia, a Hegel. Os poetas belgas afianzan o simbolismo. Maeterlinck crea a traxedia simbolista de Pélleas e Mélisande. Do Leste chegan correntes redentoristas e mesiánicas. A mensaxe inquietante da novela rusa, de Tolstoi e Dostoievski sobre todo.

¹ En “Letras do noso tempo” (26 de febreiro de 1994).

A profesora Magdalena Aguinaga analiza *La Quimera* (1905) como unha obra emblemática na traxectoria novelística de dona Emilia. Trátase dunha confluencia de todas as tendencias que se concentran en Europa e se transmiten nas nosas letras a través do Modernismo rubeniano ou directamente. A novelista galega estaba alerta a calquera innovación productiva na arte. Á súa curiosidade, agora aberta á nova sensibilidade, quedáballe a tarefa de moldear este magma eruptivo de tan varia índole e procedencia. Coido eu que podería darlle unha forma máis sintética e estilizada como a conseguida por Valle-Inclán nas *Sonatas*. A *Sonata de primavera* publícase en 1904, un ano antes de *La Quimera*. A *Sonata de otoño* sae á luz en 1902. A *Sonata de estío*, en 1903. En 1905 aparecerá a *Sonata de inverno*. Pero Valle e dona Emilia pertencen a xeracións distintas. A Pardo Bazán acumula datos que Valle rexeita. Son estéticas moi diferentes.

Magdalena Aguinaga estudia moi obxectivamente esa novela-clave bazaniana e pon de relevo un trazo pertinente da nosa escritora: a permanencia ó longo do tempo dunha autoconciencia literaria. Dona Emilia sabe o que quere. Desde 1890 decídese por un afastamento progresivo das anteriores tendencias naturalistas. Decrecen as extensas descripcións detallistas. A temática amorosa cámbiase por contidos transcendentales. Prefire os ambientes refinados ós rústicos e proletarios. Insiste M. Aguinaga no feito de que *La Quimera* marca unha nova etapa na novelística da Pardo Bazán: *La Sirena Negra* (1908) e *Dulce Dueño* (1911) funden espírito e estética. Trátase do último período da condesa, o camiño do misticismo. Algo moi fondo en dona Emilia que desde nova sentía arelanzas de transcendencia. En 1881 dá fin a *San Francisco de Asís*, que se publica cun prólogo de Menéndez Pelayo.

Xa se sabe que dona Emilia recibe unha fonda impresión da lectura de Dostoievski en 1885: trátase de *Crime e castigo*. Senta á mesa con Huysmans e cos escritores máis recoñecidos. O esteticismo reinante maniféstao na conferencia sobre *La Quimera* en 1912 en Madrid. Pensa que a artística é a máis nobre das aspiracións. Defende a propiedade da beleza sobre a utilidade.

M. Aguinaga explica o mito. A quimera significa a paixón sobrehumana. O artista Silvio vive doente por acadar a gloria, sedento de absoluto. *La tentation de Saint Antoine*, de Flaubert, faille pensar. No diálogo entre a Esfinge, símbolo material da razón, e a Quimera, paixón do ideal, Silvio decídese por ésta. Na vida levará as de perder... "Triunfar o morir" é o seu lema. Morrerá acollido por Minia Dumbría, trasunto de dona Emilia, compositora que representa na novela o equilibrio entre idealismo e realidade.

O asentar a novela sobre un mito de base provén do éxito do wagnerismo en Europa. Dona Emilia fora a primeira en propagar a novelística rusa en España e toma de Gogol, precursor do nihilismo, o terror á nada. Silvio teme a nada máis cá morte. Hai tamén pegadas de Nietzsche, a parte da mención de *Así falaba Zaratustra*, pois o tema da auto-rexeneración está presente. M. Aguinaga recolle datos: “Ten sangue, ten músculos, sé insensible al dolor, sé estoico”. A meta única, *a victoria*. O significado sobrehumano que simboliza a Quimera fascina ó pintor Silvio, protagonista da obra, auténtico trasunto do pintor real Joaquín Vaamonde, tamén doente da “infinita aspiración de aspirar”, tal como o revela a propia condesa nun artigo de *La Ilustración Artística*, en 1912.

As conexións coa nova sensibilidade europea son múltiples e relevantes. Así o analiza Magdalena Aguinaga que vai separando un a un os fíos do torcedor tecido por dona Emilia. Parnasianismo, impacto da pintura na literatura. Impresionismo, exaltación pola sensación, reminiscencias... Explica M. Aguinaga: “También logra a través de las sensaciones una técnica sensorio-psicológica, próxima a la sensibilidad proustiana”. Decadentismo: requintamento da dama Espina Porcel que despreza a vulgaridade a calquera nivel, que fai da súa vida un culto do ideal, que busca sensacións últimas na morfina e se evade, en paraísos artificiais, da circundante realidade en Madrid e mesmo en París. Pertence ela á familia dos poetas malditos, semella ser irmá de Des Esseintes, o refinado protagonista de *À Rebours* de Huysmans (1884), ultramodelo de esteticismo.

Espiritualismo e misticismo no ideal e na vida de Clara Ayamonte. Aristocrático da alta sociedade parisina e madrileña. Cosmopolitismo, etc... son rasgos pertinentes do código modernista, que a Pardo Bazán se complace en presentar e que Magdalena Aguinaga analiza con acerto e amenidade, aprofundando nos aspectos clave da novela e poñendo de relevo a profusión de intertextos literarios e artísticos.